

Friluftsliv. Norweska tradycja życia blisko przyrody

Tym, co może nas ożywić i prowadzi z powrotem do bardziej ludzkiego istnienia, jest chęć podjęcia prostego życia w naturze, w lesie, na równinach, w górach, na płaskowyżach, w wielkiej pustce i samotności, gdzie nowe i istotniejsze myśli mogą na nas wpływać ¹.

Fridtjof Nansen

Współcześnie większość ludzi przynależy do kultur, które w procesie dynamicznego rozwoju nie zachowały pierwotnego pojęcia natury, tożsamego z cyklami przemian, sezonowością i jej wpływami na wszystkie istoty żywe. Pojęcia, które wskazywało, iż najbardziej naturalnym środowiskiem egzystencji człowieka jest przyroda, rozumiana jako wrodzony dom. Zanik tego sposobu myślenia spowodował, jak twierdzi Nils Faarlund², iż współczesny człowiek zagubił się w świecie. Stał się swego rodzaju uciekinierem, który próbując chronić się przed nadmierną ekspansją różnorodnych form życia, nadal pozostaje bez miejsca, w którym znalazłby schronienie.

Wnętrze tradycyjnego namiotu (ang. Sami tent) ludu Samów, powszechnie wykorzystywanego przez Norwegów w zimie przy okazji wycieczek narciarskich. Bø, Norwegia, 2009. Fot. Kornelia Michalak

W tej dominującej perspektywie pojawia się jednak koncepcja, która na nowo skłania do aktywnego odniesienia się człowieka do przyrody. Jest ona rezultatem niezwykłego dziedzictwa kulturowego i prawdziwego uwielbienia przyrody przez mieszkańców północnego regionu Europy, którzy od wieków poddawali się jej wpływom. Friluftsliv (ang. *life in open air*) to norweska tradycja życia blisko przyrody, a nawet, jak niektórzy badacze uważają, bezpośrednio w niej. Współcześnie, obejmuje ona swoim zasięgiem nie tylko kolejne obszary terytorialne, ale również dziedziny życia i nauki.

Owa tradycja życia blisko przyrody, określana mianem Friluftsliv, narodziła się przed ponad 150 latami na terenie Norwegii, zasiedlonej wówczas przez populację nieliczną w porównaniu z innymi krajami europejskimi. Specyficzne ukształtowanie terenu, m.in. liczne masywy górskie, płaskowyże, doliny, fiordy a także surowe warunki klimatyczne, spowodowały, iż życie większości populacji, przebywającej poza wielkimi centrami miejskimi, koncentrowało się wokół zasiedlonych przez nich obszarów, od których wpływów byli bezpośrednio zależni. Aby zapewnić sobie stabilne warunki życia, mieszkańcy w zależności od zmian zachodzących w przyrodzie zmieniali siedziby, przenosząc się z gospodarstw w małych wioskach usytuowanych w dolinach do górskich chat, aby tam w lecie uprawiać ziemię i hodować zwierzęta. Otoczeni niezwykłym środowiskiem przyrodniczym, w nim również zaznawali odpoczynku i z nim utożsamiali swój rozwój społeczno-kulturowy.

Naturalna izolacja geograficzna, która im towarzyszyła, była także swoistą barierą przed wpływami z zewnątrz. Między innymi przed skutkami politycznej dominacji Szwecji, która okupowała kraj przez około sto lat (1814–1905) oraz przed zmianami ekonomiczno-kulturowymi w dużych centrach miejskich, takich jak Oslo (wówczas Christiania), Trondheim czy Bergen. Równocześnie wpłynęła ona na ukształtowanie się wyjątkowego poczucia przynależności ludzi do ziemi, którą zasiedlili, a także obyczajów, języka i tradycji (muzyki, tańców ludowych itp.), które rozwijali. Wtedy to po raz pierwszy narodziła się świadomość idei życia w naturalnym środowisku i odczuwania jej, zdefiniowana jako

Friluftsliv. Jej autorem jest norweski dramatopisarz, Henrik Johan Ibsen³ (1826–1906), który w roku 1859 opublikował wiersz zatytułowany „Paa Vidderne” (ang. „On the Heights”, pol. „Na szczytach gór”) i w nim właśnie po raz pierwszy napisał:

Więc, wtedy przychodzi! W wietrze i burzy,
Przez górski, bujający się wrzos,
On, który być może podąży drogą do kościoła,
Ja nie, jestem wolny! W samotnym „pieskim rogu”,
Mój obfity połów, wezmę
Tam, gdzie jest ognisko domowe, i stół,
I friluftsliv w moich myślach⁴

Termin wprowadzony przez Ibsena zyskał w krótkim czasie sympatię całego społeczeństwa i zagościł na stałe w literaturze norweskiej. Odpowiadał on bowiem autentycznym przeżyciom człowieka żyjącego w tej tradycji i mógł oddać jej wszystkie cechy. W języku norweskim poszczególne słowa wyrażenia *fri-lufts-liv* oznaczają: *fri*- posiada wiele znaczeń, ale najczęściej tłumaczone jest podobnie jak słowo *free* w języku angielskim jako „wolny”, tutaj może oznaczać wolne uczucia, oraz *luft*-kojarzone z powietrzem, oddechem lub życiem oraz *liv*- oznacza życie i jest związane z kulturową postawą. Jest to jednak definicja dość skomplikowana, dlatego też przysparza wiele trudności interpretacyjnych współczesnym norweskim i zagranicznym badaczom. Najbardziej rozpowszechnionym tłumaczeniem, które pozostaje synonimicznym określeniem w języku angielskim, jest nadal *free-air-life* bądź *life in open air*, co oznacza w wolnym tłumaczeniu „życie na wolnym powietrzu” (lub „życie w wolnej przestrzeni”).

Należy jednak pamiętać, iż mam tu na myśli środowisko naturalne jako cały ekosystem. Podobnie, jak sugerują Peter Reed i David Rothenberg, amerykańscy naukowcy zajmujący się szczegółowo tym zagadnieniem, iż „słowo Friluftsliv nie jest bardziej odmienne niż inne słowa, takie jak narty czy też słowa nordyckiego pochodzenia, i ten fakt wyjaśnia, dlaczego takie słowa jak outdoor life, outdoor activities czy environmental activities nie wskazują właściwego i pełnego znaczenia”⁵. Aby więc w pełni opisać, czym jest idea Friluftsliv, należy jej przede wszystkim doświadczyć. Podkreślają to sami Norwegowie, którzy dokonują tego już od kilkuset lat i mimo zmieniających się warunków społeczno-ekonomicznym, ciągle na nowo odkrywają, czym jest życie blisko natury.

Narciarstwo biegowe - najpopularniejszy rodzaj aktywności w zimie; Norwegowie rodzą się z nartami na nogach. Bø, Norwegia, 2009. Fot. Natalia Ciechurska

Niebywałe znaczenie odegrał w tej kwestii ruch romantyzmu narodowego, ukształtowany na początku XX wieku, któremu większość mieszkańców poddała się za sprawą kontaktów z zachodnioeuropejskim ruchem romantyzmu. W jego myśl, natura była doskonałym tłem dla interpretacji romantycznych uniesień. W tamtym czasie wielu artystów i ludzi nie będących dotychczas miłośnikami przyrody, zachwyciło się na nowo jej nieskazitelną i prostotą. Norwegowie podkreślali ponadto, iż uwielbienie dla ojczystej ziemi jest istotnym elementem narodowej tożsamości, ponieważ od wieków o nią walczyli. W naturze ukształtowała się ich kultura, świadomość społeczna i przebiegało codzienne życie. Idea *Friluftsliv* doskonale wyrażała tę nacjonalistyczną ideologię, łącząc ją z tradycją przebywania i uwielbienia przyrody.

Nie zapobiegło to jej podziałowi na formę określaną mianem *rural Friluftsliv* (dosł. wiejska) popularną wśród mieszkańców otwartych obszarów kraju, oraz *urban Friluftsliv* (miejska), cieszącą

się powodzeniem wśród społecznych elit wielkich ośrodków miejskich. Podstawowa różnica dotyczyła pochodzenia społecznej ludności, ale wiązała się też z rodzajem podejmowanych przez nią aktywności w środowisku naturalnym i stosunkiem do niego. Mieszkańcy prowincji koncentrowali się na głębszym odczuwaniu przyrody, ich uwielbienie było efektem silnej więzi emocjonalnej z przyrodą, w której żyli i odnajdowali odpoczynek oraz dla których była ona „matką-rodzicielką” pożywienia i życia. Natomiast, ludność zamieszkująca miasta zachwycała się hedonistycznym pięknem natury, w której otoczeniu zwykli jedynie odpoczywać lub rywalizowali. Podział ten w zarysie utrzymał się do dzisiaj.

Tuż po II wojnie światowej, idei *Friluftsliv* zaczęło towarzyszyć echo wspomnień o postaciach XIX-wiecznych mentorów-przyrodników, polarników, odkrywców a przede wszystkim entuzjastów życia w przyrodzie. Wielu z nich śmiałymi przedsięwzięciami świadczyło o tym, iż natura jest istotnym elementem w życiu człowieka oraz jak wiele korzyści może przynieść ludziom jej ponowne oswojenie. Warto wspomnieć, Fridtjofa Nansena (1861–1930) – badacza polarnego, oceanografa, pisarza, który podjął się pierwszej wyprawy na nartach na Grenlandię i który eksplorował arktyczne obszary współczesnej Rosji, a ponadto za działalność na rzecz uchodźców otrzymał Pokojową Nagrodę Nobla (1922). Nansen twierdził, iż „*Friluftsliv* jest częściową kontynuacją aspektu wcześniejszej formy życia”⁶, dlatego też upatrywał w tej koncepcji ratunku dla „schorowanej kultury”, a także możliwości powrót człowieka do prostego, naturalnego życia w przyrodzie, o którym przekonywał w roku 1921.

Równie znakomitym nauczycielem był Sondre Norheim (1825–1897), skoczek narciarski, twórca stylu telemark, uznawany za ojca współczesnego narciarstwa. Sondre zamieszkiwał w małej miejscowości Morgedal w prowincji Telemark, od której nazwę przejął uprawiany przez niego styl narciarstwa. Norheim zachęcał mieszkańców miejscowości do uprawiania narciarstwa, propagując przy tym entuzjastyczną postawę wobec lokalnego środowiska i przyrody. Zarówno Nansen, jak i Norheim utożsamiani są z *rural Friluftsliv*, z tą różnicą, iż Nansen częściej posługiwał się jej teoretycznymi uzasadnieniami, natomiast Norheim był aktywnym propagatorem i nie wdawał się w takie rozważania.

Tradycyjny biwak pod namiotem na jednym z największych płaskowyży w Europie – Hardangervidda. Norwegia, 2009. Fot. Maja Miziur

Tym niekwestionowanym autorytetom towarzyszą już współcześni uczniowie. Większość z nich podjęła się interpretacji pojęcia *Friluftsliv* w kontekście ruchów ekologicznych, zainicjowanych w latach 60. i 70. XX wieku. Jednym z nich jest Nils Faarlund (ur. 1937), norweski inżynier, propagator wykorzystania idei *Friluftsliv* w kształceniu młodzieży, który w 1972 r. wprowadził do programu nauczania w kolegium przedmiot *the outdoor life* („wychowanie w przyrodzie”). Faarlund podkreślał, iż „*Friluftsliv* jest norweską tradycją szukania przyjemności w identyfikacji z naturą”⁷. Zauważył on ponadto, iż owa identyfikacja z przyrodą (*free nature*, „wolna natura”) w porozumieniu z norweską tradycją przebywania w niej – *Friluftsliv*, jest wartością samą w sobie i skłania do podjęcia walki przeciwko utrwalonym, współczesnym wzorcom, normom i wartościom.

Dlatego najpowszechniejszym sposobem realizacji tych postanowień powinno być przebywanie w naturze, dzieląc to doświadczenie z innymi ludźmi, w małych grupach i przekazywanie tej tradycji kolejnym pokoleniom. Według Faarlunda, życie przyjazne naturze powinno być drogą, którą każdy człowiek musi przejść, nie zaś celem samym w sobie. Jego opinia była też odpowiedzią na coraz częściej podnoszone głosy dotyczące zagrożenia środowiska naturalnego i jego nadmiernej eksploatacji w Norwegii. Wspólnie z innymi ekologami i propagatorami idei *Friluftsliv*, protestował on w 1970 r. przeciwko budowie tamy na wodospadach Mardøla – najgłośniejszym proteście

ekologicznym w Norwegii w latach 70. i 80. XX wieku.

Faarlund wielokrotnie odwoływał się do myśli Arne Naessa (1912–2009), profesora filozofii Uniwersytetu w Oslo, aktywnego obrońcy przyrody oraz twórcy filozofii ekologii głębokiej. Obaj wychowani w tradycji umiłowania przyrody, z determinacją walczyli o zmianę postawy i zachowań człowieka wobec niej. Naess poszedł jednak w tych przemyśleniach o krok dalej i postulował przyjęcie przez człowieka głębokiej postawy, w której upatrywał jedyną drogę wyzwolenia się z kulturowych paradygmatów. Naess praktykował *ekofilozofię*, która zdaniem Alana Drengsona i Billa Devalla, amerykańskich badaczy jego dorobku, „Jest jego ekozofią będącą głęboko pod wpływem norweskiej miłości do środowiska naturalnego, którą wyraża się w ruchu *Friluftsliv* dotyczącym aktywności w naturze, którą on praktykował przez całe swoje życie. Jego życie w Tvergastein to *Friluftsliv*”⁸.

Naess, wychowany w tradycji ruchu *Friluftsliv*, niemal 12 lat życia spędził we własnoręcznie zbudowanej chacie *Tvergastein* (tłum. „skrzyżowane kamienie”) w masywie Hallingskarvet w centralnej części kraju. Studiując tam filozofię, prowadząc badania lokalnej flory i fauny, doświadczał życia w naturze. Jest on również autorem swego rodzaju przykazań, które w przystępny sposób referowały, jak żyć w przyrodzie, podejmując różnego rodzaju aktywności w tradycji ruchu *Friluftsliv*:

1. Szacunek należy się wszystkim formom życia. (komentarz: Naess chciał w ten sposób eliminować aktywności podejmowane jedynie dla przyjemności, np. polowania).
2. Edukacja o rekreacji w przyrodzie jest przejawem identyfikacji z nią.
3. Minimalne obciążenie natury z maksymalnym wykorzystaniem swoich możliwości. Jest to wielkie wyzwanie. Należy pogłębiać wiedzę na temat korzystania z lokalnych roślin i innych materiałów dostępnych lokalnie, co pozwala przeżyć w naturze.
4. Naturalny styl życia.
5. Proces oswojenia natury wymaga czasu i jest to proces całkowicie naturalny. Zanim wrażliwość na przyrodę zostanie rozwinięta i zrodzi się w umyśle musi upłynąć kilka tygodni⁹.

Naess zachęcał również do przekazania tradycji *Friluftsliv* innym narodom, jako wzorca współczesnej rekreacji w naturze. Miał on świadomość, iż jest to ruch społeczny, wymagający większego zaangażowania i determinacji ze strony jego uczestników, jednak podkreślał, że ta wyjątkowa idea jest „darem Norwegów dla całego świata” i warto podjąć choćby próbę jej zrozumienia i doświadczenia.

Na przestrzeni ponad 150 lat, idea *Friluftsliv* zyskała również miano *kulturowego fenomenu*, integrującego potrzeby wielu grup społecznych oraz dotyczącego rozmaitych dziedzin życia i nauki. Dahle Børge¹⁰ (ur. 1847), norweski profesor rekreacji i środowiska, powiedział, iż esencją tego zjawiska jest „odczuwanie przyjemności z bycia w naturze, samemu lub z innymi, doświadczanie radości i harmonii z otaczającymi istotami oraz czegoś znaczącego”¹¹. Podstawowymi jednostkami społecznymi, które przygotowują do prezentowania takich postaw, są rodzina i środowisko społeczne najbliższych przyjaciół, grup zainteresowań, wiekowych itp. W nich tradycja *Friluftsliv* jest najczęściej przenoszona z pokolenia na pokolenie oraz praktykowana od urodzenia aż do śmierci. W wielu publikacjach na ten temat podkreśla się szczególne znaczenie tej pierwszej grupy społecznej, w której dochodzi do inicjacji zachowań, bowiem: „*Friluftsliv* potrzebuje rodziny, aby kontynuować istniejący ruch kulturowy i rodzina potrzebuje *Friluftsliv*, aby zapewnić pozytywne sposoby wspólnego spędzania czasu”¹². Aspekt oddziaływania *Friluftsliv* na rodzinę zyskuje na znaczeniu szczególnie we współczesnych czasach,

Koncepcja ruchu wskazuje ponadto, iż na chęć jej realizacji nie muszą wpływać różnego rodzaju organizacje lub sformalizowane grupy. Wprost przeciwnie, wyrasta ona z indywidualnej potrzeby człowieka do praktykowania jej w dowolny sposób i w dowolnym miejscu. Aby więc ułatwić dostęp do niej, w roku 1957 postanowiono zalegalizować *tradycyjne prawo dostępu* do środowiska naturalnego (norw. *allemannsretten*) dla wszystkich mieszkańców kraju, poprzez „Ustawę o rekreacji na świeżym powietrzu”¹³, która gwarantuje możliwość przebywania, podejmowania aktywności w naturze oraz korzystania z jej dóbr. Sprawia to, iż współcześnie tradycja *Friluftsliv* posiada najsilniejszą pozycję właśnie w Norwegii spośród wszystkich krajów skandynawskich, w których wykształciły się podobne ruchy przyrodniczo-kulturowe.

Jak pisał Nils Faarlund: „Friluftsliv jest drogą powrotu do domu”¹⁴, do natury dla człowieka zagubionego we współczesnym świecie.

Kornelia Michalak

Kornelia Michalak – absolwentka Akademii Wychowania Fizycznego we Wrocławiu, kierunek Turystyka i Rekreacja. Obroniła pracę magisterską „The Figure of Arne Naess, His Ecological Output in the Polish Review of Science and Practical Applications” („Postać Arne Naessa, jego ekologicznego dorobku naukowego poddane polskiej krytyce naukowej i praktycznemu zastosowaniu”) pod kierunkiem prof. Lesława Kulmatyckiego. Kontynuuje studia z zakresu Filologii Klasycznej i Kultury Śródziemnomorskiej na Uniwersytecie Wrocławskim. Interesuje się narciarstwem alpejskim i Nordic Walking. Zagadnieniem *Friluftsliv* zainteresowała się w czasie pobytu w Norwegii w 2009 r., gdy uczestniczyła w programie międzynarodowej wymiany studentów Erasmus, ucząc się w Telemark University College w miejscowości Bø.

Przypisy:

1. Nansen F. [w:] Reed P., Rothenberg D., *Wisdom in the open air. The Norwegian roots of deep ecology*, Minneapolis – London 1992, s. 162.
2. Nils Faarlund (ur. 1937) – norweski inżynier, pasjonat aktywnych form spędzania czasu na świeżym powietrzu. W 1967 r. założył Høgfjellsskole w Hemsedal, a w 1972 r. wprowadził do programu nauczania przedmiot wychowanie w przyrodzie. Za swoją działalność odznaczony w 2008 r. orderem pierwszej klasy Św. Olafa.
3. Ibsen Henrik Johan (1828–1906) – jeden z najbardziej cenionych dramatopisarzy XIX wieku, reżyser sztuk teatralnych i poeta. Nazywany jest często ojcem współczesnego teatru.
4. Ibsen H. J., *Paa Viddene* (1859), tłumaczenie: Kornelia Michalak na podstawie ang. tłum. w: Reed P., Rothenberg D., *Wisdom in the Open Air: Norwegian Roots of Deep Ecology*, Minnesota 1992, s. 12:
Well, then come! In wind and rainstorm, Cross the highland’s rolling heather! He who wants may take the church road: I will not, for I am free! In the lonely seter-corner, My abundant catch I take There’s a hearth, and a table And friluftsliv for my thoughts
Pełen tekst dostępny na stronie internetowej: hint.no/hintsegne/meldinger/ie6.php (12.05.2009).
5. Reed P., Rothenberg D., *Wisdom in the open air. The Norwegian roots of deep ecology*, Minneapolis – London 1992, s. 34.
- line of an ecosophy, New York 1989, s. 178.
7. Faarlund N. [w:] Henderson B., Vikander N., *Nature First: Outdoor Life the Friluftsliv Way*, Toronto 2007, s. 56.
8. Naess A. [w:] Drengson A., Devall B., *Ecology of Wisdom, Writings by Arne Naess*, Berkeley 2008, s. 35.

9. Naess A. [w:] Ibid., s. 179.
10. Børge Dahle (ur. 1947) – profesor w katedrze rekreacji i środowiska w Norweskiej Szkole Sportowych Nauk (Norwegian School of Sports Sciences). Był propagatorem wprowadzenia myśli ekologicznej do nauczania w szkole w latach 70. XX wieku.
11. Dahle B. [w:] Ibidem, s. 23.
12. Dahle B. [w:] Henderson B., Vikander N., *Nature First: Outdoor Life the Friluftsliv Way*, Toronto 2007, s. 25.
13. Pełen tekst „Ustawy o rekreacji na świeżym powietrzu” z dnia 28 czerwca 1957 roku, wydanej przez Ministra Środowiska Norwegii, dostępny na stronie Ministerstwa Środowiska: regjeringen.no/en/doc/Laws/Acts/Outdoor-Recreation-Act.html?id=172932 (15.05.2009)
14. Faarlund N.: *Friluftsliv - a way Home* [w:] Dahle B.: *Nature the True Home of Culture*, Oslo 1994, s. 6.